

Розвиток фінансових відносин

Андрій КРИСОВАТИЙ,
Володимир ВАЛІГУРА,
Анна ІВАНОВА,
Вікторія СІДЛЯР

**МОДЕЛЮВАННЯ
ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИХ СТАВОК
ЄДИНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ
НА ОСНОВІ ПОЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ**

Резюме

Дослідження присвячене адаптації спрощеної системи оподаткування малого бізнесу в Україні до європейських підходів у контексті реалізації євро-інтеграційних зобов'язань та Національної стратегії доходів до 2030 року. Метою статті є розроблення та економіко-математичне обґрунтування моделі диференціації ставок єдиного податку за видами економічної діяльності на

© Андрій Крисоватий, Володимир Валігура, Анна Іванова, Вікторія Сідляр, 2026.

Крисоватий Андрій, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, голова вченої ради ЗУНУ, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна. ORCID: 0000-0002-5850-8224 Email: head_ac@wunu.edu.ua

Валігура Володимир, кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна. ORCID: 0000-0001-5114-3886 Email: v.valihura@wunu.edu.ua

Іванова Анна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна. ORCID: 0000-0002-6932-8800 Email: a.ivanova@wunu.edu.ua

Сідляр Вікторія, кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна. ORCID: 0000-0002-7495-0880 Email: v.sidlyar@wunu.edu.ua

основі польського досвіду з оцінюванням її впливу на вирівнювання податкового навантаження між секторами економіки. Досягнення поставленої мети передбачає: (1) порівняльний аналіз української та польської моделей спрощеного оподаткування; (2) формалізацію мультифакторної моделі встановлення ставок із урахуванням показників галузевої рентабельності та структури доданої вартості; (3) розрахунок змін коефіцієнта податкового тягаря за секторами в результаті моделювання. Методологія дослідження поєднує компаративний аналіз податкових режимів України та Республіки Польща з економіко-математичним моделюванням на основі офіційних статистичних даних. Результати моделювання свідчать, що запропонована система диференційованих ставок зменшує міжгалузеві диспропорції податкового навантаження, сприяє забезпеченню фіскальної справедливості та підвищує узгодженість спрощеної системи оподаткування України з європейськими принципами податкової нейтральності.

Ключові слова:

диференціація податкових ставок, європейські принципи податкової нейтральності, єдиний податок, малий бізнес, податкова політика, польська система оподаткування, спрощена система оподаткування, фіксований податок.

Класифікація за JEL: H21, H25, H26, K34.

6 формул, 7 таблиць, 36 джерел літератури.

Постановка проблеми та огляд літератури

У контексті інтеграції України до європейського економічного простору та виконання зобов'язань, пов'язаних із набуттям членства в Європейському Союзі, особливої актуальності набуває реформування спрощеної системи оподаткування (далі – ССО) малого бізнесу. Гармонізація національного податкового законодавства з нормами ЄС є не лише правовою вимогою інтеграційного процесу, а й важливим чинником зміцнення фіскальної стійкості

держави та підвищення прозорості бюджетних доходів. Одним із ключових стратегічних документів у цьому напрямі є Національна стратегія доходів до 2030 р., затверджена Кабінетом Міністрів України наприкінці 2023 р. за участі міжнародних партнерів, зокрема Європейської комісії та МВФ. Документ визначає дорожню карту трансформації податкової політики та передбачає адаптацію законодавства до стандартів ЄС, підвищення ефективності адміністрування доходів і виконання міжнародних зобов'язань у сфері публічних фінансів.

Зокрема, у межах реалізації Національної стратегії доходів передбачено перехід до оновленої моделі ССО, що враховує окремі елементи польської системи оподаткування малого бізнесу, обраної як орієнтир для побудови ефективною та прозорою моделі адміністрування податків (Кабінет Міністрів України, 2023).

Спрощена система оподаткування, запроваджена в Україні у 1998 р., стала важливим інструментом підтримки малого та середнього бізнесу, забезпечуючи спрощені процедури обліку та зменшення адміністративного навантаження. Водночас її розвиток супроводжувався накопиченням системних проблем, що зумовило поступову втрату фіскальної ефективності та зростання масштабів зловживань.

Сучасна модель ССО характеризується низкою структурних недоліків, які створюють можливості для ухилення від оподаткування та використання режиму не за призначенням. На практиці суб'єкти середнього та великого бізнесу часто застосовують ССО для мінімізації податкових зобов'язань і приховування реальних обсягів діяльності, зокрема в операціях з нелегально ввезеними або виробленими товарами. Окремою проблемою є системне використання статусу платника єдиного податку для підміни трудових відносин цивільно-правовими договорами, що ускладнює контроль за ринком праці та знижує бюджетні надходження.

Аналітичні оцінки Дубровського et al. (2023) підтверджують залучення ССО до схем заниження податкових зобов'язань, передусім через оформлення найманих працівників як ФОП 3-ї групи та штучне структурування господарської діяльності. Водночас автори наголошують, що за масштабами фіскальних втрат такі зловживання поступаються іншим інструментам ухилення від оподаткування, що свідчить не про фіскальну неспроможність ССО, а про недосконалість її інституційного дизайну та механізмів адміністрування. У цьому контексті пріоритетним напрямом реформування є посилення податкової аналітики та впровадження цифрових інструментів контролю, що дозволяють обмежити опортуністичну поведінку платників без втрати стимулювальної ролі ССО. Умови воєнного стану та економічної нестабільності лише посилили актуальність таких змін, зумовивши потребу в інституційно збалансованій реформі, здатній поєднати підтримку малого бізнесу з ефективною реалізацією фіскальної функції держави.

З огляду на зазначені виклики Україна взяла на себе зобов'язання провести комплексну трансформацію ССО. Напрями реформи визначено в Національній стратегії доходів до 2030 р., яка передбачає, зокрема: поступове обмеження застосування ССО юридичними особами, підвищення ставок єдиного податку, об'єднання 2-ї та 3-ї груп ФОП із диференціацією ставок, обов'язкове застосування РРО, запровадження обліку товарних запасів і уніфікацію порогу реєстрації платників ПДВ (Кабінет Міністрів України, 2023). Додаткові зобов'язання щодо реформування ССО та посилення її фіскальної дисципліни закріплено у Меморандумі з МВФ, що також передбачає звуження сфери застосування ССО та вдосконалення механізмів контролю (Національний банк України, 2025).

Таким чином, необхідність реформування ССО зумовлена не лише євроінтеграційними вимогами, а й потребою посилення прозорості економічних процесів, протидії ухиленню від оподаткування та забезпечення стійкого наповнення бюджету в умовах післявоєнного відновлення економіки.

Одним із орієнтирів для розроблення нової моделі ССО став польський досвід оподаткування фіксованим податком на облікований дохід. У Національній стратегії доходів передбачено, що для майбутньої об'єднаної другої групи буде застосовано диференційовані ставки єдиного податку у межах від 3% до 17% залежно від виду діяльності. Оскільки документ не містить конкретної деталізації ставок та критеріїв перебування у групах, то доцільно врахувати польську практику встановлення ставок відповідно до виду економічної діяльності. Це дасть змогу сформувати більш структуровану та справедливую модель оподаткування малого бізнесу в Україні.

Спеціальні податкові режими для малого бізнесу є ефективним інструментом адміністрування у секторах *hard-to-tax*, де застосування загальних правил оподаткування є економічно неефективним (Thuronyi, 2004). Презумптивне оподаткування дозволяє зменшити трансакційні та адміністративні витрати завдяки застосуванню непрямих методів оцінювання податкових зобов'язань в умовах обмеженого контролю та неповного обліку. Водночас такі режими пов'язані з ризиком порушення принципу податкової справедливості та обмеженнями у точності визначення податкових зобов'язань, що може знижувати ефективність фіскального контролю. Ефективність спрощених режимів значною мірою залежить від структури ставок, вибору методів оцінювання та інтеграції презумптивного оподаткування у загальну податкову систему, що потребує ретельно продуманого дизайну податкового режиму (Thuronyi, 2004).

Суттєвим аргументом на користь спрощених режимів є зменшення витрат на дотримання податкового законодавства (*tax compliance costs*), які є відносно вищими для малих підприємств і створюють структурну нерівність порівняно з великим бізнесом, що обґрунтовує необхідність диференційованих підходів до оподаткування та зниження адміністративного тягаря для

малих платників (Eichfelder & Vaillancourt, 2014; VVA & KPMG, 2022; Wen, 2023).

Запровадження презумптивного оподаткування на основі непрямих показників (наприклад, обороту) здатне забезпечити Парето-покращення суспільного добробуту, оскільки мінімізує ресурси, які бізнес непродуктивно витрачає на приховування доходів (Balestrino & Galmarini, 2005). Водночас ефективність такого режиму, як «точки входу» до легальної економіки, критично залежить від того, чи відповідає податковий тягар реальній платоспроможності малих платників, не створюючи надмірного адміністративного тиску (Loerick, 2009). Це свідчить про те, що спрощені режими є не просто фіскальним інструментом, а складним механізмом подолання «пастки неформальності», що потребує ретельного балансу між простотою адміністрування та економічною стимуляцією розвитку бізнесу.

На основі системного огляду емпіричних досліджень Вуссі (2020) доводить, що позитивний ефект спрощених режимів проявляється лише за умови коректного дизайну та врахування балансу між простотою, нейтральністю та справедливістю оподаткування. За відсутності таких умов спрощені режими можуть призводити до зниження доходів бюджету без відчутного поліпшення рівня добровільної сплати податків. Аналітичні матеріали Світового банку (Ной et al., 2024) підтверджують наявність типових компромісів у дизайні спрощених режимів: мінімізація адміністративного навантаження може підвищувати ризики заниження обсягів оподатковуваних доходів, якщо немає належних механізмів збору та аналізу даних.

Систематизація міжнародного досвіду (Mas-Montserrat et al., 2023, 2024) свідчить, що універсальні спрощені моделі оподаткування з єдиною ставкою виявляються неефективними через структурну неоднорідність малого бізнесу. Це посилює аргументацію на користь диференційованих підходів, де податкове навантаження адаптується до маржинальності різних видів діяльності.

Водночас загальна складність реформування посилюється критичним викликом, характерним для спрощених режимів оподаткування малого бізнесу: занадто низькі ставки створюють стимул для маніпуляцій із податковим статусом, за яких великі компанії штучно дробляться або маскуються під малий бізнес. Таким чином, ключовий компроміс полягає у встановленні таких параметрів системи, які стимулювали би легалізацію реального малого бізнесу, проте не ставали інструментом зловживань для великих гравців (Wen, 2023).

Engelschalk & Loerick (2015) звертають увагу на ризик виникнення «ефекту скупчення» (bunching effect) поблизу порогових значень спрощених режимів оподаткування. Цей феномен проявляється у штучному стримуванні зростання доходів підприємств або заниженні даних звітності для збереження права на податкові преференції, що підтверджує теорію про поведінкову

реакцію платників на податкові пороги як інструмент мінімізації зобов'язань (Kleven, 2016).

Така практика не лише викривлює економічну поведінку та порушує принципи справедливості (Aditya, 2020), а й створює ризик формування сегмента низькопродуктивних підприємств, які уникають масштабування через брак стимулів до зростання, що виникає внаслідок високого адміністративного навантаження (Joshi et al., 2014). У підсумку це призводить до появи «пас-тки малого бізнесу», де фіскальні стимули стають бар'єром для реального економічного розвитку.

Європейський досвід свідчить, що складність адміністрування податків є бар'єром для конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу навіть у країнах із розвиненими інституціями (VVA & KPMG, 2022). У цьому контексті спрощення режимів оподаткування та цифровізація податкового адміністрування розглядаються як взаємодоповнювальні напрями реформ, здатні одночасно знизити адміністративний тягар і стимулювати легалізацію підприємницької діяльності.

Значну увагу сучасні дослідження приділяють технологічній трансформації спрощеного оподаткування та використанню цифрових інструментів для мінімізації ризиків податкових зловживань. Роботи Mbise & Baseka (2022) та Astuti et al. (2025) показують, що впровадження цифрових систем адміністрування податків підвищує рівень дотримання податкового законодавства.

Ефективність технологічної та організаційної модернізації спрощених режимів у країнах, що розвиваються, прямо залежить від якості інституційного середовища. Впровадження інноваційних інструментів адміністрування приносить очікуваний результат лише за умови паралельного зміцнення управлінського потенціалу податкових органів (Inter-American Development Bank, 2009; African Tax Administration Forum & International Centre for Tax and Development, 2024). Без системного моніторингу та верифікації даних спрощення процедур ризикує перетворитися на інструмент легалізації зловживань, а не стимул для реального виходу бізнесу з тіні. Технологічна трансформація має ґрунтуватися на розбудові інституційної довіри та адаптації методів контролю до специфіки неформального сектору, забезпечуючи баланс між простотою обліку та фіскальною прозорістю.

Порівняльні дослідження показують, що навіть за широкого охоплення малого бізнесу спрощеними режимами їх фіскальний внесок на макrorівні залишається незначним (Yacoubian, 2025). Це свідчить, що спрощені та презумптивні режими передусім сприяють легалізації діяльності та зниженню адміністративних бар'єрів, а їхній потенціал як інструменту суттєвого нарощування бюджетних доходів є обмеженим.

Вітчизняні наукові дослідження останніх років зосереджені на особливостях функціонування ССО в умовах воєнного стану та векторах її адаптації

до європейських стандартів. Обґрунтовуючи високу адаптивність малого підприємництва, Скрипник et al. (2023) зазначають, що саме спрощення облікових процедур та адміністрування стало ключовим чинником виживання суб'єктів господарювання, дозволивши їм мобільніше за великий бізнес пристосуватися до змін ринкової кон'юнктури. Водночас Ігнатенко (2023) акцентує на тому, що податкові послаблення воєнного періоду, попри вагому стабілізаційну роль, сформували потенційні загрози для стійкості бюджетних надходжень. Особливої гостроти ці ризики набувають на рівні місцевих фінансів, де єдиний податок є одним із основних джерел доходів. Ця теза підтверджується у працях Добрунік (2024) та Тучак (2024), які обґрунтовують значущість ССО для формування фінансової автономії територіальних громад і застерігають щодо вразливості місцевих бюджетів у разі неузгоджених трансформацій адміністрування чи децентралізаційних рішень.

У наших попередніх наукових доробках (Сідляр & Іванова, 2025; Krysovaty & Valihura, 2024) також доведено вагому роль ССО для стабільності місцевих бюджетів. Ми наголошуємо на необхідності збалансованої реформи, яка дасть змогу зберегти підтримку підприємницького сектору, узгоджуючи її з фіскальними цілями Національної стратегії доходів до 2030 р. та стратегічними євроінтеграційними орієнтирами.

Методологія

Методологія дослідження поєднує компаративний аналіз та економіко-математичне моделювання. Спершу здійснено аналіз податкового законодавства Польщі та практики оподаткування малого бізнесу, зокрема режиму фіксованого податку *Ryczałt*, який містить диференціацію ставок за видами діяльності. Польський досвід використано не шляхом прямого запозичення, а як аналітичну основу для визначення логіки побудови шкали ставок – від високорентабельних видів діяльності до низькомаржинальних. На цій основі сформовано концептуальну та економіко-математичну модель встановлення ставок єдиного податку, що відтворює диференційований підхід польської системи, адаптований до українських статистичних даних і цілей Національної стратегії доходів до 2030 р.

У межах моделювання використано офіційну статистику малих підприємств (обсяги реалізації та прибутки) за базовий період, що передував значним економічним потрясінням, для репрезентативної оцінки рентабельності секторів. Базовим періодом моделювання обрано 2019 р., який у межах цього дослідження розглядається як останній релевантний часовий інтервал із завершеним статистичним циклом та збалансованими макроекономічними пропорціями. Вибір цього періоду обґрунтований необхідністю формування нормативної основи податкової системи, вільної від екзогенних викривлень,

спричинених пандемією COVID-19 та масштабними воєнними шоками наступних років. Попри те, що повномасштабна війна після 2022 р. зумовила глибокі структурні трансформації в економіці України, зокрема масову релокацію підприємств, руйнування логістичних ланцюгів та секторальні зсуви у формуванні прибутковості, використання даних 2019 р. дозволяє спроектувати фундаментальну архітектуру диференціації податкових ставок, абстрагуючись від транзиторних аномалій воєнного стану. Це забезпечує стратегічну стійкість моделі, результати якої розглядаються як аналітичний базис для імплементації заходів Національної стратегії доходів до 2030 р.

Ключовим індикатором моделі став коефіцієнт податкового тягаря на прибуток (λ_i), який відображає частку прибутку, що вилучається єдиним податком. Розрахунок λ_i для кожного сектора за чинної плоскої ставки 5% виявив суттєву асиметрію: у високорентабельних галузях податкове навантаження відносно невисоке, а в низькорентабельних – надмірне (податок може перевищувати прибуток). Тому цільова функція моделі – вирівняти це навантаження, максимізуючи λ_i для прибуткових секторів (наближення до умов загальної системи оподаткування) та мінімізуючи для низькомаржинальних (пом'якшення фіскальних викривлень). На основі багатофакторного аналізу (урахування рентабельності R_i , питомої ваги доданої вартості та інших галузевих особливостей) та оптимізації було визначено диференційовані ставки T_i для кожної групи видів діяльності. Модель враховує принцип фіскальної справедливості (ставка пропорційна платоспроможності бізнесу) та стратегічні пріоритети (структурна ефективність і соціальна значущість галузей), запроваджені через коригувальні коефіцієнти β_i . Такий підхід забезпечив обґрунтування шкали ставок єдиного податку в діапазоні 3–17%, визначеному Національною стратегією доходів, із дотриманням балансу між фіскальною ефективністю та підтримкою малого бізнесу.

Результати дослідження

Оподаткування підприємницької діяльності у Польщі здійснюється як на загальних підставах, так і відповідно до спрощених підходів. Причому поряд із тим, що польське законодавство визначає критерії мікро, малого і середнього підприємництва (Республіка Польща, 2018) у податковому законодавстві є поняття «малий платник» (*mały podatnik*), статус якого дає право на певні податкові преференції. Це поняття фігурує принаймні у трьох нормативних актах (Республіка Польща, 1991, 1992, 2004):

- Законі про податок на доходи фізичних осіб (PIT) (ст. 5а, pkt 20);
- Законі про податок на доходи юридичних осіб (CIT) (ст. 4а, pkt 10);
- Законі про податок на товари та послуги (VAT) (ст. 2, pkt 25).

Причому у всіх згаданих нормативних актах критерій «малого платника» однаковий і встановлюється доходом у розмірі 2 000 000 євро, вираженим у злотих станом на перший робочий день жовтня попереднього податкового року, округленим до найближчих 1000 злотих. Натомість для цілей справляння податку на додану вартість з певних видів діяльності (управління брокерською фірмою, управління інвестиційними фондами, управління альтернативними інвестиційними фондами, діяльність як агент, підрядник або інша особа, що надає послуги аналогічного характеру, за винятком комісії тощо) «малим платником» визнається особа, винагорода за виконані послуги (включаючи суму податку) якої не перевищувала суму, виражену в злотих, що відповідає еквіваленту 45 000 євро, у попередньому податковому році.

До переваг, які дає статус «малого платника» належать:

- можливість застосовувати знижену ставку податку на прибуток;
- можливість здійснювати щоквартальні авансові платежі з податку на прибуток (замість щомісячних);
- зниження адміністративного навантаження: наприклад, простіші методи обчислення ПДВ, можливість застосування *cash accounting* (облік ПДВ за касовим методом);
- пільги з амортизації у вигляді одноразового списання (*one-off depreciation*) окремих об'єктів основних засобів.

На основі аналізу податкового законодавства Польщі з урахуванням норм, які стосуються «малих платників», сформовано варіанти оподаткування фізичних осіб – підприємців (табл. 1).

Податкова система Польщі передбачає декілька режимів оподаткування доходів фізичних осіб-підприємців, які здійснюють господарську діяльність у формі індивідуального підприємництва або як учасники особових товариств. Така система гнучка, оскільки дає змогу підприємцю самостійно обрати форму оподаткування, яка найкраще відповідає масштабам і специфіці його бізнесу.

Базовими є загальні правила оподаткування (*zasady ogólne / general rules*) і вони застосовуються автоматично, якщо підприємець не обрав іншу форму. Оподаткування здійснюється за прогресивною шкалою податку на доходи фізичних осіб:

- дохід до 120 000 злотих на рік оподатковується за ставкою 12%;
- сума понад цей поріг – за ставкою 32%.

Таблиця 1

Варіанти оподаткування фізичних осіб-підприємців у Польщі

Назва	Хто може обрати / умови	Ставка / особливості
General rules / zasady ogólne (загальні правила)	Для фізичної особи-підприємця або товариства, коли не вибрано інший режим. Гнучкий варіант, за якого витрати можуть бути враховані.	Прогресивна ставка податку на доходи фізичних осіб: до 120 000 злотих доходу – 12%, понад – 32%
Flat tax / podatek liniowy (плоский податок)	Для підприємців, які очікують досить стабільний прибуток, або коли простіше уникати складних вирахувань – але з обмеженням доступом до пільг, які зазвичай доступні за загальних правил.	19% від чистого доходу (прибутку), із врахуванням витрат як правило за загальним обліком
Lump-sum tax on recorded revenues / ryczałt od przychodów ewidencjonowanych (фіксований податок на обліковані доходи)	Для фізичних підприємців чи товариств лише з фізособами, якщо дохід не перевищує 2 000 000 євро. Не можна враховувати витрати.	Ставки залежать від виду діяльності і становлять – 2%; 3%; 5,5%; 8,5%; 10%; 12%; 14%; 15%, 17%
Tax card / karta podatkowa (податкова карта)	Дуже спрощений режим – але він не завжди доступний; для певних малих підприємств із дуже простою діяльністю.	Фіксована сума податку, залежно від виду діяльності, кількості жителів у населеному пункті, кількості працівників тощо; не залежить від фактичного доходу чи витрат, але й можливість обрання обмежена
«Cash PIT scheme» / «PIT kasowy» (схема податку на доходи фізичних осіб на основі касового методу)	Для підприємців з доходом не більше 1 000 000 злотих у попередньому році та тих, хто тільки починає діяльність. Застосовується добровільно з 1 січня 2025 р.	Доходи визнаються оподатковуваними лише після отримання оплати за реалізовані товари або надані послуги, а витрати для отримання доходу будуть підлягати відрахуванню лише після оплати за придбані товари або послуги

Джерело: складено авторами на основі законодавства Республіки Польща (1991, 1998).

Перевагою є можливість віднімати документально підтверджені витрати, користуватися численними податковими пільгами (на дітей, медичні витрати, страхові внески тощо) і застосовувати спільне оподаткування з подружжям. Цей варіант часто обирають підприємці з невеликим або змінним доходом, для яких важлива гнучкість і можливість оптимізації бази оподаткування.

Плоский податок (*flat tax / podatek liniowy*) – це форма оподаткування за фіксованою ставкою 19% від чистого прибутку незалежно від його розміру. Підприємець може віднімати фактичні витрати, проте не має права на більшість податкових пільг, доступних за загальних правил. Лінійний податок є вигідним для підприємців із високим доходом (понад 120 000 злотих), коли прогресивна шкала призводить до надмірного податкового навантаження. Його обирають переважно консультанти, ІТ-спеціалісти, лікарі та юристи, які мають високі прибутки і стабільну клієнтську базу.

Фіксований податок на облікований дохід (*lump-sum tax / ryczałt od przychodów ewidencjonowanych*) – це спрощена форма, де оподатковується не прибуток, а валовий дохід. Підприємець не враховує витрати, але користується зниженими ставками податку – від 2% до 17%, залежно від виду діяльності (табл. 2).

Цей режим доступний лише для підприємців, річний дохід яких не перевищує 2 000 000 євро. Основними перевагами є мінімальна звітність і просте адміністрування. Найчастіше його обирають малі підприємці, фрилансери та особи, які не несуть великих витрат у процесі діяльності.

Податкова картка (*tax card / karta podatkowa*) – це найпростіша форма оподаткування, за якої підприємець сплачує фіксовану суму податку, встановлену податковим органом залежно від:

- виду діяльності;
- місця її здійснення;
- кількості працівників і населення у місцевості.

Сума податку не залежить від реального доходу або витрат. Підприємець не подає декларацій і не веде бухгалтерського обліку. Цей режим доступний лише для платників податків, які здійснюють діяльність:

- у сфері послуг або виробництва та послуг, визначених законодавством;
- з надання послуг у сфері роздрібної торгівлі продуктами харчування, напоями, тютюновими виробами та квітами, за винятком напоїв з вмістом алкоголю понад 1,5%;

Таблиця 2

Характеристика ставок фіксованого податку на облікований дохід у Польщі

Ставка (%)	Вид діяльності	Приклади діяльності
2%	Продаж товарів	Роздрібна і гуртова торгівля товарами, продуктами харчування, одягом, технікою, паливом тощо
3%	Посередницькі та допоміжні послуги, дрібна торгівля, послуги закладів харчування без алкоголю	Невеликі магазини, кав'ярні без алкоголю, продаж готової їжі, торгові автомати
5,5%	Будівельні, ремонтні, виробничі послуги	Ремонтно-будівельні компанії, майстерні, виробництво меблів, монтажні роботи
8,5%	Інші послуги (загальні), не класифіковані в інших групах	Послуги з оренди, косметичні, перекладацькі, консультаційні (крім професійних), графічний дизайн, IT-підтримка
10%	Доходи з авторських прав і прав на винаходи, патенти	Письменники, винахідники, розробники програмного забезпечення (якщо не працюють за ліцензією)
12%	Послуги з надання кваліфікованих консультацій у сфері IT, бухгалтерії, юриспруденції	Програмісти, аудитори, податкові консультанти, юристи (крім адвокатів чи нотаріусів)
14%	Професійні медичні послуги	Лікарі, ветеринари, психологи, фізіотерапевти
15%	Послуги у сфері фінансів, страхування, бухгалтерського аудиту, реклами, маркетингу	Бухгалтери, фінансові радники, страхові агенти, маркетологи, консультанти з управління
17%	Послуги у сфері IT-консалтингу, права, інженерії високого рівня	Аналітики даних, консультанти ERP-систем, юристи з корпоративного права, спеціалісти з управління ризиками

Джерело: складено авторами на основі законодавства Республіки Польща (1998).

- з надання послуг у сфері роздрібної торгівлі непродовольчими товарами, за винятком торгівлі засобами автомобільного транспорту, запчастинами та аксесуарами до транспортних засобів, сільськогосподарськими тракторами та мотоциклами, а також за винятком торгівлі непродовольчими товарами, що підлягає ліцензуванню;
- у сфері гастрономії – якщо не здійснюється продаж напоїв з вмістом алкоголю понад 1,5%;
- у сфері транспортних послуг, що здійснюються з використанням одного транспортного засобу;
- у сфері розважальних послуг;
- у сфері продажу домашніх страв у помешканнях, якщо не здійснюється продаж напоїв з вмістом алкоголю понад 1,5%;
- що полягає у наданні послуг у сфері охорони здоров'я людини;
- що полягає у наданні ветеринарними лікарями ветеринарних послуг;
- у сфері догляду за дітьми та хворими вдома;
- у сфері освітніх послуг, що полягають у наданні уроків за погодинною оплатою;

Також податок у формі податкової картки можуть сплачувати фізичні особи, зокрема фермери, які ведуть сільське господарство. Однак цей режим поступово втрачає актуальність і з 2022 р. нові платники не можуть обрати податкову картку.

Новим підходом оподаткування, що запроваджений у Польщі з 1 січня 2025 р., є так звана схема касового податку (*Cash PIT / PIT kasowy*). Її суть полягає у тому, що дохід підлягає оподаткуванню не в момент виставлення рахунка, а лише після фактичного отримання оплати. Аналогічно витрати визнаються лише після їх фактичного здійснення (оплати постачальнику). Пільга адресована підприємцям, якщо їхній дохід не перевищує 1 000 000 злотих у попередньому році, а також тим, хто лише починає діяльність. Ця схема має на меті покращити ліквідність малого бізнесу і зменшити податковий тиск у періоди затримок оплати від клієнтів.

Отже, польська модель оподаткування фізичних осіб є гнучкою, адаптивною та орієнтованою на розвиток малого бізнесу. Вона дозволяє підприємцям оптимізувати податкове навантаження, вибираючи режим, що найкраще відповідає фінансовим можливостям і характеру діяльності. Такі підходи забезпечують баланс між інтересами держави та підприємців, сприяють легалізації бізнесу й створюють конкурентне податкове середовище в межах Європейського Союзу.

Аналіз законодавчої бази та нормативно-правових актів, що регулюють оподаткування підприємницької діяльності в Польщі, свідчить, що режим фіксованого податку на облікований дохід (*ryczalc od przychodów ewidencjonowanych*) становить значний інтерес для України. Польська модель є особливо релевантною для українського контексту з огляду на кілька ключових чинників.

По-перше, Польща є найближчим економічним партнером та конкурентом України, а умови оподаткування малого бізнесу в обох країнах здатні впливати на міграцію підприємницької активності. У ситуації зростання мобільності бізнесу та поширення практик релокації важливо розуміти, які режими оподаткування діють у сусідній країні і як вони можуть впливати на конкурентоспроможність України.

По-друге, польська система містить нормативно закріплену диференціацію ставок для малого бізнесу в межах режиму фіксованого податку на облікований дохід (*ryczalc od przychodów ewidencjonowanych*). Особливий інтерес становить методика формування ставок, тобто механізм встановлення ставок відповідно до видів діяльності на основі визначених критеріїв. Для України це є актуальним з огляду на те, що Національна стратегія доходів до 2030 р. передбачає запровадження диференційованих ставок єдиного податку в діапазоні 3–17%, але не визначає методології їх деталізації. Відсутні критерії, що дозволяли б відносити види діяльності до конкретних ставок, а також механізм врахування рентабельності, витратності галузей чи ризиків ухилення від оподаткування. Тому вивчення польського підходу доцільне саме з позиції методики формування ставок з урахуванням особливостей національного контексту.

По-третє, польський досвід є цінним не як модель для прямого відтворення, а як аналітична база, що дозволяє простежити логіку побудови шкали ставок: від високорентабельних видів діяльності до тих, що характеризуються нижчою маржинальністю або значною часткою витрат.

Польський досвід може слугувати методологічною основою, однак його застосування потребує адаптації до українських економічних реалій, структури підприємництва та умов післявоєнного відновлення економіки. Водночас польська система характеризується власними інституційними особливостями й потенційними обмеженнями, що зумовлює необхідність її критичної оцінки та відповідної модифікації перед використанням в Україні.

З огляду на викладене наступним етапом наукового дослідження є моделювання механізму встановлення ставок єдиного податку в Україні. Це моделювання ґрунтується на принципах диференціації, які застосовують у польській системі *Ryczałt*, але воно формується з урахуванням українських статистичних даних, чинних нормативних вимог і цілей реформи спрощеної системи оподаткування.

Урахування зазначених чинників створює підґрунтя для дослідження можливостей адаптації окремих принципів польської системи до національних умов. У межах цього етапу сформовано концептуальну та економіко-математичну модель встановлення ставок єдиного податку, яка відтворює диференційований підхід, притаманний польському *Ryczałtu*, але адаптований до української статистичної бази та цілей Національної стратегії доходів.

Економіко-математичне моделювання

У межах подальшого етапу дослідження сформовано економіко-математичну модель, яка відтворює механізм встановлення ставок єдиного податку на основі принципів диференціації, притаманних польській системі *Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych* та адаптованих до української статистичної бази і цілей Національної стратегії доходів (Республіка Польща, 1998; Кабінет Міністрів України, 2023).

Ключовим методологічним викликом є усунення асиметрії податкового тягаря, що виникає внаслідок застосування плоскої ставки ЄП (5%), яка не враховує реальну податкову спроможність суб'єкта господарювання. За польським зразком ставки диференціюються залежно від маржинальності та доданої вартості сектору.

Методична база моделювання ґрунтується на таких принципах:

1. Фіскальна справедливість – ставка T_i має бути пропорційною податковій спроможності відповідного сектору.
2. Структурна ефективність – ставка T_i має враховувати питому вагу доданої вартості (VA) та матеріаломісткість (MC) сектору.
3. Соціальна функція – ставка T_i має враховувати трудомісткість (L) та соціальну важливість сектору.

Цільова функція моделі полягає у встановленні ставки T_i таким чином, щоб значення коефіцієнта податкового тягаря на прибуток λ_i для високорентабельних секторів зростало до рівня, співмірного із загальною системою оподаткування, а для низькорентабельних – мінімізувалося, що відповідає принципу мінімізації податкових викривлень. Диференціація ставок єдиного податку в межах спрощеної системи оподаткування розглядається як задача умовної нелінійної оптимізації, спрямована на мінімізацію міжсекторної фіскальної асиметрії. Цільова функція має вигляд (формула 1):

$$\min \sum_{i=1}^n \left(\lambda_i - \lambda_i^{t \text{ arg et}} \right)^2, \quad (1)$$

де λ_i – ефективний коефіцієнт податкового навантаження на прибуток у секторі i , визначений як відношення податкових зобов'язань до фінансового результату до оподаткування;

λ_i^{target} – нормативний орієнтир податкового навантаження, що відображає бажану фіскальну позицію сектору з урахуванням його рентабельності та структурної ролі в економіці.

Використання квадратичної функції втрат є методологічно обґрунтованим, оскільки вона симетрично штрафує як завищені, так і занижені відхилення, а також забезпечує стабільність ітераційного процесу оптимізації.

Оптимізація здійснюється за таких обмежень:

- $T_i \in [3\%; 17\%]$ – відповідно до параметрів, передбачених Національною стратегією доходів до 2030 р. (Кабінет Міністрів України, 2023);
- збереження монотонної залежності між рентабельністю сектору та рівнем ставки;
- недопущення інверсії стимулів (менш рентабельний сектор не може оподатковуватися за вищою ставкою, ніж більш рентабельний).

Коефіцієнт λ_i слугує мірою фіскальної справедливості, оскільки відображає фактичну частку прибутку (фінансового результату до оподаткування), що вилучається у вигляді єдиного податку, розрахованого від доходу (обсягу реалізації) (формула 2).

$$\lambda_i = \frac{Tax_i}{P_i} = \frac{TR_i \times T_i}{P_i}, \quad (2)$$

де T_i – ставка ЄП для галузі i ;

Tax_i – розрахункова сума ЄП;

TR_i (*Total Revenue*) – обсяг реалізованої продукції (дохід);

P_i (*Profit*) – фінансовий результат (прибуток) до оподаткування.

Враховуючи, що рентабельність (R_i) визначається за формулою 3:

$$R_i = \frac{P_i}{TR_i} \times 100\%, \quad (3)$$

фінальна формула коефіцієнта податкового тягаря на прибуток набуває спрощеного вигляду (формула 4):

$$\lambda_i = \frac{I_i}{R_i}, \quad (4)$$

де R_i (*Rentability*) – рентабельність.

Для аналізу використано статистичні дані щодо обсягу реалізованої продукції (TR_i) та фінансового результату (P_i) малих підприємств за 2019 р., оскільки це останній повний рік до початку пандемії COVID-19, а також період, для якого наявні всі необхідні показники до початку масштабних територіальних та економічних змін 2022 р. Це забезпечує найбільш репрезентативну картину структури економіки за умов відносної макроекономічної стабільності (табл. 3).

Таблиця 3

**Результати діяльності малих підприємств
за показником рентабельності у 2019 р.**

Секція КВЕД	Назва діяльності	P , млн грн	TR , млн грн	R , %
A	Сільське, лісове та рибне господарство	6012,4	58718,2	10,24
C	Переробна промисловість	10659,1	338021,2	3,15
D	Постачання електроенергії, газу та пари	169,2	4756,9	3,56
F	Будівництво	557,6	44269,0	1,26
G	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт	29285,6	1031356,0	2,84
H	Транспорт і складське господарство	1120,7	35156,4	3,19
J	Інформація та телекомунікації	6500,0	41500,0	15,66
M	Професійна, наукова та технічна діяльність	5800,0	38000,0	15,26

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України (n.d.-b, n.d.-c).

Для забезпечення точності розрахунків і верифікації запропонованої моделі застосовано комплексний аналітичний інструментарій. Збір і консолідація вихідних фінансово-економічних показників підприємств – суб'єктів малого бізнесу відповідно до секцій Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД; секції A, C, D, F, G, H, J та M) здійснювалися на основі даних Держав-

ної служби статистики України (Державна служба статистики України, п.д.-а, п.д.-б, п.д.-с).

Для оцінки коефіцієнта податкового тягаря на прибуток за чинної системи оподаткування (λ_{base}) використано формулу (3) за умови $T_{base} = 5\%$ (табл. 4).

Таблиця 4

Обчислення базового коефіцієнта податкового тягаря на прибуток (λ_{base})

Секція КВЕД	Рентабельність (R_i), %	T_{base} (5%)	λ_{base} (при $T=5\%$), %
M	15,26	5	32,7
J	15,66	5	31,9
A	10,24	5	48,8
C, D, H	$\approx 3,3$	5	$\approx 151,5$
G	2,84	5	176,1
F	1,26	5	396,8

Джерело: власні розрахунки.

З даних табл. 5 видно, що за плоскої ставки податку (5%) високорентабельні галузі (J, M) мали значення коефіцієнта податкового тягаря на прибуток λ_{base} на рівні 32%, що означає вилучення податком лише близько третини прибутку. Натомість низькорентабельні галузі (F) характеризувалися значенням λ_{base} на рівні 400%, що свідчить про наявність суттєвих фіскальних дисбалансів у системі оподаткування підприємств – суб'єктів малого бізнесу.

Наступним важливим показником для обґрунтування диференціації ставок є питома вага доданої вартості у доході (*Value Added Share, VA Share*). Вона розраховується за формулою (5) та відображає частку створеної доданої вартості у загальному обсязі обороту підприємств відповідного сектору.

$$VAShare_i = \frac{VA_i}{TR_i} \times 100\%, \quad (5)$$

де VA_i (*Value Added*) – додана вартість за витратами виробництва;

TR_i (*Total Revenue*) – обсяг реалізованої продукції (дохід).

Результати розрахунків подано у табл. 5.

Таблиця 5

Результати діяльності малих підприємств за показником
 питомої ваги доданої вартості у 2019 р.

Секція КВЕД	Назва діяльності	TR, млн грн	VA, млн грн	VA Share ¹ , %
A	Сільське, лісове та рибне господарство	58718,2	36000	Висока
C	Переробна промисловість	338021,2	115000	Середня
D	Постачання електроенергії, газу та пари	4756,9	–	Середня
F	Будівництво	44269,0	33000	Середня
G	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт	1031356,0	310000	23,85
H	Транспорт і складське господарство	35156,4	31000	Середня
J	Інформація та телекомунікації	41500,0	27500	57
M	Професійна, наукова та технічна діяльність	38000,0	24500	66

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України (n.d.-a, n.d.-b).

Для досягнення вищого рівня наукової обґрунтованості та гармонізації з європейськими стандартами податкової нейтральності, вводяться додаткові структурні та соціально-трудові показники. Це дозволяє перейти до мультифакторної моделі диференціації, у межах якої ставка T_i розглядається як функція не лише рівня прибутковості, а й внеску у створення доданої вартості та особливостей операційної структури витрат підприємств відповідних секторів (табл. 6).

¹ Примітка. Для секторів A (сільське господарство), C, D, H (виробництво, постачання енергоресурсів, транспорт) та F (будівництво) точні розрахункові значення доданої вартості (VA) не оприлюднюються органами державної статистики у необхідному розрізі для малого підприємництва через дію правил статистичної конфіденційності. У зв'язку з цим для зазначених секторів застосовуються якісні оцінки (висока / середня / низька), що формуються на основі: аналізу структури витрат, з використанням показника матеріаломісткості (MC) як зворотного проксі-показника до VA (чим вищий рівень MC, тим нижча питома вага VA); консолідованих статистичних даних за видами економічної діяльності, а саме оцінок за відповідними розділами КВЕД у загальному обсязі без поділу підприємств за розміром (малі / великі), що дозволяє забезпечити наукову коректність узагальнень; порівняльного аналізу, зокрема зіставлення зі структурою доданої вартості у польській системі оподаткування, яка використовує подібний принцип диференціації податкових ставок.

Таблиця 6

Комплекс показників, використаний для обґрунтування диференційованих ставок

Група показників	Показник	Призначення для T_i
Фінансова спроможність	R_i (Рентабельність)	Базовий критерій: визначає податкову спроможність.
Фіскальна справедливість	λ_i (Коефіцієнт тягаря на прибуток)	Ключовий індикатор: вимірює ефективність навантаження.
Структурна ефективність	Питома вага VA_{Share} (додана вартість / дохід)	Вимірює цінність: чим вища VA , тим вища має бути T_i .
Операційна структура	Коефіцієнт матеріаломісткості	Вимірює витрати: чим вища матеріаломісткість, тим нижчою має бути T_i .
Соціальний чинник	Кількість зайнятих працівників на одиницю TR_i	Вимірює трудомісткість: важливий за якісного обґрунтування пільгових ставок.

Джерело: складено авторами.

Модель диференціації ставки T_i базується на припущенні, що ставка оподаткування має бути прямо пропорційною рівню рентабельності та визначатися з урахуванням соціально-економічних пріоритетів. Такі пріоритети вводяться до моделі через якісні коригувальні фактори у вигляді мультиплікатора (β_i).

$$T_i = f(R_i) \times \beta_i, \quad (6)$$

де β_i – коригувальний мультиплікатор, значення якого визначається сукупністю структурних і соціально-економічних характеристик сектору та залежить від таких умов:

- $\beta_i > 1$ (підвищення) – застосовується для секторів з високою питомою вагою доданої вартості (VA) та низькою матеріаломісткістю (MC);
- $\beta_i < 1$ (зниження / підтримка) – застосовується для секторів із високою матеріаломісткістю або низькою рентабельністю (R_i), що є прямим економічним обґрунтуванням для застосування пільгових ставок оподаткування.

Коригувальний коефіцієнт β_i визначається як функція відносних відхилень структурних характеристик сектору (питомої ваги доданої вартості, ма-

теріаломісткості та трудомісткості) від середніх значень по вибірці. Узагальнений структурний індекс формується за єдиною процедурою для всіх секторів без застосування індивідуальних експертних коригувань. Для забезпечення податкової стабільності амплітуда впливу обмежена фіксованим діапазоном $\pm 10\%$. Такий підхід мінімізує суб'єктивність і забезпечує відтворюваність результатів.

Запропонований підхід дозволяє сформулювати цільові орієнтири фіскальної політики щодо коефіцієнта податкового тягаря на прибуток (λ_i) відповідно до положень Національної стратегії доходів та принципу фіскальної справедливості, а саме:

1) максимізація податкового тягаря – для секторів із найвищою рентабельністю R_i (J, M), для яких значення λ_i має бути максимальним і наближатися до 100% (відповідність загальній системі оподаткування);

2) мінімізація податкових викривлень – для секторів із найнижчою рентабельністю R_i (F, G), для яких λ_i має бути мінімально можливим, навіть у разі його перевищення рівня 100%, що інтерпретується як форма податкової підтримки;

3) нейтральний податковий тягар – для виробничих та стратегічно важливих секторів R_i (A, C, D, H), для яких значення λ_i має залишатися помірним.

Економіко-математичне моделювання здійснювалося з використанням програмного пакета *MS Excel* із застосуванням надбудови *Solver* (алгоритм *GRG Nonlinear*), що дозволило побудувати ітераційну модель розрахунку коефіцієнтів податкового тягаря на прибуток (λ_i) та питомої ваги доданої вартості (VA). Критерієм збіжності є стабілізація значень ставок із точністю до 0,01 процентного пункту та досягнення стійкого мінімуму цільової функції. Розрахунок диференційованих ставок T_i базувався на методах багатофакторного аналізу та оптимізації цільової функції фіскальної спроможності.

Результати економіко-математичного моделювання подано у табл. 7.

Диференціація податкових ставок зменшує фіскальну асиметрію, підвищуючи T_i для високорентабельних секторів (де значення λ_i зростає до 76–98%) та знижуючи T_i для низькорентабельних секторів (де λ_i залишається відносно високим, але суттєво скорочується).

Особливої уваги потребують випадки, коли $\lambda_i > 100\%$, тобто розрахункова сума податку перевищує середній фінансовий результат сектору. Подібна ситуація не означає фактичного оподаткування понад прибуток на рівні кожного підприємства, а відображає структурну невідповідність між єдиною ставкою, що застосовується до доходу, та низькою середньою маржинальністю сектору.

Таблиця 7

Мультифакторне обґрунтування диференціації ставок єдиного податку (2019 р.)

Секція КВЕД	R_i , %	VA Share, %	MC	λ_{base} (при $T = 5\%$), %	Пропонована ставка T_i , %	Коефіцієнт тягаря (λ_i), %	Якісне обґрунтування (β_i)
M	15,26	66	Низький	32,7	15%	98,3	$\beta_i \gg 1$. Найвища VA. $\lambda_i \rightarrow 100\%$; наближення до загальної системи оподаткування.
J	15,66	57	Низький	31,9	12%	76,6	$\beta_i > 1$. Висока R_i ; відповідність практиці оподаткування послуг у Польщі.
A	10,24	Висока	Середня	48,8	8%	78,1	Помірний λ_i ; збалансоване підвищення.
C, D, H	$\approx 3,3$	Середня	Високий	$\approx 151,5$	6%	$\approx 181,8$	$\beta_i \approx 1$. Високий MC стримує зростання T_i , підтримуючи виробництво.
G	2,84	23,85	Високий	176,1	4%	140,9	$\beta_i < 1$. Найнижча VA; мінімізація λ_i для підтримки торгівлі.
F	1,26	Середня	Найвища	396,8	4%	317,5%	$\beta_i \ll 1$. Екстремально низька R_i ; мінімізація викривлень.

Джерело: власні розрахунки.

З економічної точки зору такі результати можуть свідчити про:

- обмежену придатність спрощеної системи для низькорентабельних або високоволатильних галузей;
- потребу в альтернативних інструментах державної підтримки (субсидіях, податкових кредитах, прямих трансфертах);
- значну внутрішньогалузеву диференціацію, приховану агрегованими статистичними показниками.

Запропоновані ставки T_i суворо дотримуються ієрархії рентабельності: $T_{F,G} (4\%) < T_{C,D,H} (6\%) < T_A (8\%) < T_J (12\%) < T_M (15\%)$. Це підтверджує математичну послідовність моделі та відсутність стимулів до штучного переходу платників у нижчі податкові категорії.

Отже, запропоноване коригування ставок слід трактувати як інструмент мінімізації податкових викривлень у межах наявного режиму, а не як універсальний механізм галузевої підтримки. Це підкреслює компроміс між принципом горизонтальної нейтральності та міркуваннями міжсекторної справедливості, що є головним питанням теорії оптимального оподаткування.

Впровадження результатів дослідження

На основі результатів економіко-математичного моделювання запропоновано комплекс інституційних заходів для імплементації диференційованої моделі спрощеної системи оподаткування, зокрема:

1) законодавче впровадження диференційованих ставок – внесення змін до Податкового кодексу України з установленням ставок єдиного податку 4%, 6%, 8%, 12% та 15% із чіткою прив'язкою до кодів КВЕД-2010 (табл. 3) як ключового інструменту реалізації Національної стратегії доходів;

2) запровадження фіскального обмеження за коефіцієнтом податкового тягаря (λ_i) – законодавче закріплення застосування мінімальної ставки (4%) до секторів, у яких значення λ_i перевищує 200% за базової ставки 5%, що забезпечує прозорість механізмів фіскальної підтримки;

3) інституціоналізація показника доданої вартості (VA) – включення показника VA/TR до офіційної статистичної методології як обов'язкового індикатора для секторів ССО для періодичного (раз на 3–5 років) моніторингу обґрунтованості ставок;

4) стимулювання легалізації зайнятості – запровадження додаткової умови застосування ставки 6% для виробничих секторів (С, D, H), пов'язаної

з рівнем офіційної зайнятості, зокрема кількістю найманих працівників (L) у розрахунку на одиницю доходу.

5) з урахуванням потенційних поведінкових реакцій платників доцільним є впровадження пілотного етапу (галузевого або регіонального) тривалістю 1–2 бюджетні роки з подальшим ухваленням рішення щодо масштабування на національному рівні на основі визначених кількісних критеріїв. До таких критеріїв належать: відсутність суттєвого відхилення фактичних податкових надходжень від прогнозних значень, відсутність статистично значущого зростання кількості суб'єктів у мінімальних ставкових групах як потенційного індикатора дроблення бізнесу, а також стабільність коефіцієнтів λ_i у межах цільових інтервалів. Такий підхід відповідає принципам поетапності фіскальних реформ і дозволяє мінімізувати ризик системних викривлень у процесі впровадження моделі.

Висновки

Результати мультифакторного економіко-математичного моделювання підтвердили основну гіпотезу дослідження, відповідно до якої диференціація ставок єдиного податку за видами економічної діяльності є єдиним науково обґрунтованим механізмом відновлення фіскальної справедливості в межах спрощеної системи оподаткування, зокрема шляхом:

- ліквідації фіскальної асиметрії – запропонована система ставок T_i у діапазоні 4–15% усуває критичні диспропорції коефіцієнта податкового тягаря на прибуток λ_i , що були за умов єдиної ставки 5%. Встановлено, що високорентабельні сектори з низькою матеріаломісткістю (J, M) мають достатній запас податкової спроможності, який дозволяє підвищення ставок до 12–15% за умови збереження прийняттого ефективного податкового тягаря ($\lambda_i < 100\%$);
- емпіричного підтвердження польського підходу – модель математично обґрунтовує пряму залежність ставок T_i від питомої ваги доданої вартості (VA). Сектори з високим рівнем VA (зокрема IT та консалтингові послуги) логічно оподатковуються за найвищими ставками, що відповідає фіскальній логіці польської системи *Ryczałt*;
- соціально-економічного захисту вразливих секторів – для низькорентабельних і високоматеріаломістких секторів (F, G) ставка 4% є не податковою пільгою, а критично необхідним інструментом мінімізації податкових викривлень. Зниження ставки в цьому випадку виконує функцію державної підтримки, спрямованої на збереження зайнятості та забезпечення операційної життєздатності підприємств.

Список використаної літератури

- Державна служба статистики України. (n.d.-a). *Додана вартість за витратами виробництва підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2012–2024 роках*. Отримано 10 грудня, 2025, з https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdp/pdp_ue/dvvp_vsmm_2012-2020_ue.xlsx
- Державна служба статистики України. (n.d.-b). *Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2010–2024 роках*. Отримано 10 грудня, 2025, з https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/Orp_kved_10_21.xlsx
- Державна служба статистики України. (n.d.-c). *Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (без урахування банків) за 2010-2024 роки*. Отримано 10 грудня, 2025, з https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/fr_op_ek_vsmm_2010_2020_ue.xlsx
- Добрунук, Т. (2024). Спрощена система оподаткування: фіскальна значимість та пріоритети розвитку. *Економіка та суспільство*, (60). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10>
- Дубровський, В., Гетман, О., & Черкашин, В. (2024). *Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/унікнення оподаткування в Україні*. Інститут соціально- економічної трансформації; CASE Україна. <https://iset-ua.org/images/Shemi-2024-final.pdf>
- Ігнатенко, С. (2023). Особливості спрощеної системи оподаткування в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (1), 329–334. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.54>
- Кабінет Міністрів України. (2023, 27 грудня). *Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року* (Розпорядження № 1218-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-%D1%80#Text>
- Національний банк України. (2025, 1 липня). *МВФ-Україна: Лист про наміри та Меморандум про економічну і фінансову політику, 19 червня, 2025 р.* <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mvf-ukrayina-list-pro-namiri-ta-memorandum-pro-ekonomichnu-ta-finansovu-politiku-19-cherwnya-2025-roku>
- Республіка Польща. (1991). Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych [Закон від 26 липня 1991 р. про податок

- на доходи фізичних осіб]. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/podatek-dochodowy-od-osob-fizycznych-16794311>
- Республіка Польща. (1992). Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych [Закон від 15 лютого 1992 р. про податок на доходи юридичних осіб]. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/podatek-dochodowy-od-osob-prawnych-16794608>
- Республіка Польща. (1998). Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne [Закон від 20 листопада 1998 р. про фіксований податок на деякі доходи, отримані фізичними особами]. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/zryczałtowany-podatek-dochodowy-od-niektorych-przychodow-osiaganych-16832090>
- Республіка Польща. (2004). Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług [Закон від 11 березня 2004 р. про податок на товари та послуги]. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/podatek-od-towarow-i-uslug-17086198>
- Республіка Польща. (2018). Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców [Закон від 6 березня 2018 р. – Закон про підприємців]. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-przedsiębiorcow-18701388>
- Сідляр, В. В., & Іванова, А. О. (2025). Фіскальна значимість спрощеної системи оподаткування в Україні. *Економіка та суспільство*, (73), 79–95. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-79>
- Скрипник, С., Лавров, Р., & Шепель, І. (2023). Облік і оподаткування суб'єктів малого підприємництва. *Економіка та суспільство*, (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-61>
- Тучак, Т. В. (2024). Спрощена система оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. *Ефективна економіка*, (5). <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.75>
- Aditya, C. (2020). The presumptive tax regime on micro, small and medium enterprises in Indonesia. *Syntax Literate; Jurnal Ilmiah Indonesia*, 5(6), 50–63. <https://jurnal.syntaxliterate.co.id/index.php/syntax-literate/article/view/1323>
- African Tax Administration Forum & International Centre for Tax and Development (2024, November). *Taxing informal economies: Practices, challenges & ways forward* [ATAF-ICTD Policy Paper]. <https://www.ictd.ac/publication/taxing-informal-economies-practices-challenges-ways-forward/>
- Astuti, P., Rapina, Meythi, & Joni. (2025). The influence of big data, compliance risk management, and business intelligence on tax compliance. *JASa*:

Jurnal Akuntansi, Audit dan Sistem Informasi Akuntansi, 9(2), 241–254.
<https://doi.org/10.36555/jasa.v9i2.2792>

- Balestrino, A., & Galmarini, U. (2005). *On the redistributive properties of presumptive taxation* (CESifo Working Paper Series No. 1381). CESifo.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.648601>
- Bucci, V. (2020). Presumptive taxation methods: A review of the empirical literature. *Journal of Economic Surveys*, 34(2), 372–397. <https://doi.org/10.1111/joes.12304>
- Eichfelder, S., & Vaillacourt, F. (2014, November). *Tax compliance costs: A review of cost burdens and cost structures* (Arqus Discussion Paper No. 178). Arbeitskreis Quantitative Steuerlehre (Arqus). http://www.arqus.info/mobile/paper/arqus_178.pdf
- Engelschalk, M., & Loeprick, J. (2015). *MSME taxation in transition economies: Country experience on the costs and benefits of introducing special tax regimes* (World Bank Policy Research Working Paper No. 7449). SSRN.
<https://ssrn.com/abstract=2676418>
- VVA & KPMG. (2022, January). *Tax compliance costs for SMEs: An update and a complement. Final report*. European Commission, European Innovation Council and SMEs Executive Agency (EISMEA), Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs (DG GROW).
<https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2022-12/221208%20DG%20GROW%20report%20-%202022%20Tax%20Compliance%20Costs%20SMEs.pdf>
- Hoy, C., Scot, T., Oguso, A., Custers, A., Zalo, D., Doino, R., Karver, J., & Orgeira Pillai, N. (2024). *Trade-offs in the design of simplified tax regimes: Evidence from Sub-Saharan Africa* (Policy Research Working Paper No. 10909). World Bank. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-10909>
- Inter-American Development Bank. (2009). *Recommendations and best practices on taxation of SMEs in Latin America*. <http://dx.doi.org/10.18235/0008712>
- Joshi, A., Prichard, W., & Heady, C. (2014). Taxing the informal economy: The current state of knowledge and agendas for future research. *The Journal of Development Studies*, 50(10), 1325–1347. <https://doi.org/10.1080/00220388.2014.940910>
- Kleven, H. J. (2016). Bunching. *Annual Review of Economics*, 8, 435–464.
<https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080315-015234>
- Krysovatty, A., & Valihura, V. (2024). Approaches to reforming the simplified taxation system under the conditions of implementation of the National Revenue Strategy until 2030. *Finance of Ukraine*, (8), 7–29. <https://doi.org/10.33763/finukr2024.08.007>

- Loeprick, J. (2009). *Small business taxation: Reform to encourage formality and firm growth* (Investment Climate in Practice: Business Taxation No. 48313). World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/538351468158062534>
- Mas-Montserrat, M., Colin, C., & Brys, B. (2024). *The design of presumptive tax regimes in selected countries* (OECD Taxation Working Paper No. 69). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/58b6103c-en>
- Mas-Montserrat, M., Colin, C., Ribault, E., & Brys, B. (2023). *The design of presumptive tax regimes* (OECD Taxation Working Papers No. 59). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/141239bb-en>
- Mbise, K. S., & Baseka, L. (2022). The impact of the digital tax administration system on compliance among SMEs. *The Journal of Informatics*, 2(1), 69–82. <https://doi.org/10.59645/tji.v2i1.94>
- Thuronyi, V. (2004). Presumptive taxation of the hard-to-tax. *Contributions to Economic Analysis*, 268, 101–120. [https://doi.org/10.1016/S0573-8555\(04\)68805-5](https://doi.org/10.1016/S0573-8555(04)68805-5)
- Wen, J.-F. (2023, June 29). *How to design a presumptive income tax for micro and small enterprises* (Note No. 23/02). IMF How To Notes. <https://doi.org/10.5089/9798400241154.061>
- Yacoubian, L. J., Padilla Garcia, D. S., & Ferreira de Carvalho, G. H. (2025). Comparative analysis of tax regimes to stimulate micro-entrepreneurship in Latin America: The experience of Argentina and Brazil. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 6(65), 206–221. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.65.2025.4889>

Отримано: 15 грудня 2025 р.

Рецензовано: 12 березня 2026 р.

Рекомендовано до друку: 20 березня 2026 р.